

ks. Michał Rosa

<https://orcid.org/0009-0005-6083-3201>

x.m.rosa@gmail.com

Znaczenie przysłówka σήμερον (Łk 2, 11) w Łukasowym przekazie o Bożym narodzeniu

Relacja Łukasza na temat narodzenia Jezusa Chrystusa składa się z trzech głównych części: opisuje samo narodzenie Zbawiciela, uwzględniając okoliczności miejsca i czasu (Łk 2, 1–7), następnie przedstawia zwiastowanie tego wydarzenia pasterzom (Łk 2, 8–14), a na końcu zawiera opis wyprawy pasterzy do Betlejem i spotkania Nowonarodzonego (Łk 2, 15–20)¹.

Opracowanie koncentruje się na narracji o narodzeniu Jezusa i pokłonie pasterzy. To im anioł ogłasza, że „dziś w mieście Dawida narodził się Zbawiciel” (Łk 2, 8–20). W wizji aniołów i pokłonie pasterzy św. Łukasz ukazuje niezwykle połączenie światła i ciemności, ubóstwa i splendoru, uniżenia i majestatu. Głównymi postaciami ewangelicznego opisu są ubodzy pasterze, Maryja i Józef, którzy zmuszeni są złożyć niemowlę w żłobie, oraz aniołowie i Dziecię. W tej narracji ubóstwo i chwała wzajemnie się uzupełniają. Bez chwały aniołów pasterze nie dostrzegliby, że bezradne Niemowlę jest prawdziwym Bogiem. Z kolei bez ubogiego Dzieciątka ludzie nie zrozumieliby prawdziwej chwały Boga. Wszystko to dokonuje się dzisiaj w kontekście zbawienia².

¹ Zob. P. Łabuda, *Poznając Biblię. Część VIII/1: Trudne karty Biblii*, Tarnów 2013, s. 97.

² Bóstwo objawia się jako огоłocone z wszelkiej cudowności. Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza. Rozdziały 1–11*, Częstochowa 2011, s. 175.

Struktura i gatunek literacki Ewangelii dzieciństwa

Nie dysponujemy wieloma źródłami na temat dzieciństwa Jezusa³. Większość informacji z tego okresu życia Zbawiciela możemy znaleźć w pierwszych dwóch rozdziałach Ewangelii wg św. Mateusza i św. Łukasza. Odnajdujemy także informacje na ten temat w listach św. Pawła⁴. W swoich opowieściach o dzieciństwie Jezusa św. Mateusz i św. Łukasz przedstawili dwie niezwykle uwertury do narracji o zbawczej posłudze Jezusa Chrystusa. Łukaszczy przekazy ukazują kluczowe prawdy, dotyczące boskiej i ludzkiej natury Jezusa. Cztery rozdziały – dwa u św. Mateusza i dwa u św. Łukasza – mają dla chrześcijan większe znaczenie, niż można by to ocenić tylko na podstawie ich długości. Podobnie sztuka, poezja, modlitwy, hymny oraz doktryny wywodzące się z tych opowieści o dzieciństwie przez wieki wzbogacały życie wierzących⁵.

3 Warto dodać, że w języku angielskim bardzo często używa się określenia „narracja dzieciństwa” (ang. *infancy narrative*), które wydaje się nieco nieprecyzyjne i niewystarczające; w rzeczywistości tylko Mt 2 oraz Łk 2, 1–40 przedstawiają okres dzieciństwa Jezusa, podczas gdy pierwszy rozdział każdej Ewangelii opisuje sytuację przed Jego narodzeniem, a Łk 2, 41–52 dotyczy Jezusa w wieku dwunastu lat. W odniesieniu do „narracji” można zastanawiać się, czy termin ten dotyczy szeregu krótkich scen oznaczonych odniesieniami biblijnymi (Mt 2, 13–23). Opowieści o dzieciństwie, mimo że stanowią łącznie zaledwie cztery z osiemdziesięciu dziewięciu rozdziałów Ewangelii, mają istotne znaczenie. Oferują bogaty materiał do refleksji zarówno dla wierzących, jak i sceptyków. Przyczyniły się do ukształtowania kluczowej doktryny o Jezusie jako Bogu i człowieku. Z jednej strony nie pozostawiają wątpliwości, że Jezus był Synem Bożym od chwili poczęcia, z drugiej strony – dzięki przedstawieniu Jego fizycznego narodzenia (oraz odniesieniu Łukasza do żłobu) – podkreślają autentyczność Jego człowieczeństwa. Ze względu na niektóre wątki (częste zjawiska anielskie, dziewicze poczęcie, cudowna gwiazda prowadząca mędrców ze Wschodu oraz dziecko obdarzone niezwykle mądrością) opowieści te stały się także przedmiotem racjonalistycznej krytyki. Jest ona po części wynikiem powszechnego niedowierzania w zjawiska nadprzyrodzone, które często jest równie nienaukowe, jak łatwowierność, którą zastępuje, po części jednak odzwierciedla również krytyczne spostrzeżenia naukowców dotyczące problemów historycznych w tych opowieściach. Zob. R. E. Brown, *The birth of the Messiah. A commentary on the infancy narratives in the gospels of Matthew and Luke*, New Haven 1999, s. 25–26.

4 Flp 2, 6–11; Ga 4, 4; 2 Kor 4, 4; Rz 1, 3; 8, 3; 9, 5; Ef 1, 3–14; Kol 1, 15–80; Tt 3, 4. Zob. R. Bartnicki, *Ewangelia dzieciństwa Jezusa w aspekcie kerygmatycznym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 13 (1980), s. 203.

5 Zob. S. J. Binz, *The infancy narratives of Jesus*, Collegeville 2020, s. 15.

Potocznie pierwsze dwa rozdziały Ewangelii wg św. Mateusza i św. Łukasza nazywamy ewangelią lub historią dzieciństwa Jezusa⁶. Te opowieści o dzieciństwie Jezusa wskazują zarówno na historię Izraela, jak i na Ewangelię wypełniającą się w Jego śmierci, zmartwychwstaniu oraz apostołskiej misji Kościoła. Narracje te przywracają pamięć o ludziach i wydarzeniach Starego Przymierza, równocześnie kierując uwagę ku kluczowym momentom Ewangelii. Stanowią w ten sposób autentyczne przesłanie dobrej nowiny o zbawieniu, objawione całej ludzkości⁷. Odmienna narracja o dzieciństwie Jezusa w Ewangelii wg św. Łukasza w porównaniu do św. Mateusza ma swoje źródło w szczególnym zainteresowaniu Łukasza rolą Maryi w historii zbawienia⁸.

Ewangelia dzieciństwa wg św. Łukasza ma bardzo jasną i dobrze przemyślaną strukturę literacką. W tekście zauważalny jest szczególnie rodzaj dyptyku, który opiera się na paralelizmie pomiędzy scenami zwiastowania oraz narodzin Jana Chrzciciela i Jezusa. Taki sposób ukazania wydarzeń przede wszystkim ma na celu uwydatnienie bliskiego związku między obiema postaciami, ale również podkreśla różnice pomiędzy nimi. Święty Łukasz ukazuje najpierw dzieciństwo Jana Chrzciciela, który ma „kroczyć przed Jezusem” i przygotować Mu drogę. Jednakże widzimy różnicę w tytułach: Jan Chrzciciel jest nazwany prorokiem Najwyższego (Łk 1, 76), a Jezus Synem Najwyższego (Łk 1, 32)⁹.

6 Zob. J. Kudasiewicz, *Ewangelie dzieciństwa Jezusa*, „Collectanea Theologica” 40 (1970), s. 161.

7 Zob. S. J. Binz, *The infancy narratives of Jesus*, s. 15. Pod koniec I wieku po Chrystusie zaczęły pojawiać się utwory tematycznie związane z Nowym Testamentem, które obecnie określamy mianem apokryfów. Ich treść koncentruje się na wydarzeniach opisanych w pismach kanonicznych. Autorzy tych dzieł, dążąc do podkreślenia wiarygodności opisywanych historii, często podpisywali je nie swoimi imionami, lecz imionami ewangelistów, apostołów lub innych postaci wymienionych w Nowym Testamencie. Zob. K. Urbaniak, L. Domaszewicz, *Saidzka wersja Ewangelii dzieciństwa: wstęp, przekład z języka koptyjskiego, komentarz*, „Studia Theologica Varsaviensia” 22 (1984) nr 2, s. 215.

8 Łukasz z pewnością miał kontakt z Maryją i pragnął włączyć do swojej Ewangelii istotne świadectwa jej życia, takie jak zwiastowanie, nawiedzenie Elżbiety oraz odnalezienie dwunastoletniego Jezusa w świątyni. Jednakże, aby opisać nawiedzenie Elżbiety, konieczne było przedstawienie tożsamości dziecka, które nosiła w łonie, co wymagało odwołania się do wizji, jaką Zachariasz miał w świątyni. Rozważania na temat narodzin Jana Chrzciciela i Jezusa skłoniły Łukasza do skonstruowania Ewangelii w formie kompozycji, która ukazuje narodziny obu tych postaci. Zob. A. Kowalczyk, *Geneza Ewangelii Łukasza*, Pelplin 2006, s. 142; S. J. Binz, *The infancy narratives of Jesus*, s. 37.

9 Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 86–88; P. T. Gandenz, *Ewangelia według św. Łukasza*, tłum. A. Gomola, G. Łaciak-Gomola, Poznań 2020, s. 9.

Podjmując temat gatunku literackiego, warto zauważyć, że cała sekcja Łk 1, 5–2, 52 jest spójna tematycznie. Autor nie opisuje wszystkich wydarzeń z dzieciństwa Jana i Jezusa, ale jedynie to, co odsłania naturę posłannictwa Jana oraz wielkość Jezusa. W tekście natchnionym widać również wiele nawiązań do tekstów starotestamentalnych¹⁰. Narodziny Jana Chrzciciela oraz Jezusa są poprzedzone hymnami (Łk 1, 68–79; 2, 29–32). Ostatni z tych hymnów, choć krótki, odgrywa kluczową rolę w zrozumieniu boskiego zamiaru ukrytego w opisie wydarzeń opisywanych przez św. Łukasza. Dodatkowo umieszczone zostało w nim trzecie anielskie zwiastowanie, które dotyczy pasterzy (Łk 2, 8–14), oraz prorocze słowa (Łk 2, 34–35). Narodziny Jana opisane są w dwóch wersetach (Łk 1, 57–58), podczas gdy narodziny Jezusa przedstawione są w stosunkowo długim epizodzie (Łk 2, 1–20)¹¹.

Perykopa Łk 2, 8–20, która jest kontynuacją opisu narodzenia Jezusa, napisana jest w stylu podniosłym i posiada niektóre elementy scen epifanijnych ze Starego Testamentu czy Apokalipsy św. Jana, w których następuje spotkanie pasterzy z istotą boską. Anioł przekazuje pasterzom treści, które są niedostępne rozumowemu poznaniu. Święty Łukasz po raz trzeci używa zapowiedzi narodzenia się ważnej postaci. W przeciwieństwie do poprzednich „zwiastowań” nie zawiera zapowiedzi, ale uroczyste potwierdzenie narodzenia Mesjasza. Wcześniej było to objawione przy zwiastowaniu Zachariaszowi i Maryi¹².

Perykopę tę można podzielić na dwie części:

- (1) objawienie tajemnicy i znak (Łk 2, 8–14);
- (2) znalezienie i potwierdzenie znaku (Łk 2, 15–20).

Akcja opisywanego wydarzenia rozgrywa się w dwóch różnych miejscach: na polu oraz w Betlejem. Obejmuje nie tylko opisy pasterzy, ale także dwie inne grupy postaci: aniołów oraz Świętą Rodzinę, w skład której wchodzi Maryja, Józef i Dzieciątko¹³.

¹⁰ Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 88.

¹¹ Zob. R. C. Tannehill, *Luke*, Nashville 1996, s. 63–64 (Abingdon New Testament Commentaries).

¹² Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 167–168.

¹³ Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 168. Fitzmyer również dzieli perykopę na dwie części, ale nazywa je odpowiednio: „objawienie dziecka” i „reakcja na to objawienie”. Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (1–IX)*, New York 1981, s. 392; inne podziały zob. K. Ziaja, *Mateuszowa i Łukaszowa Ewangelia dzieciństwa – różnice, podobieństwa, przesłanie*, „Scriptura Sacra” 20 (2016), s. 49–51.

Tradycja i redakcja Ewangelii dzieciństwa

W Ewangelii dzieciństwa można wyodrębnić dwie warstwy, które się wzajemnie przenikają: warstwę historii dzieciństwa i warstwę refleksji autora. Za Heinzem Schürmannem można przyjąć, że mamy tu do czynienia z połączeniem haggady z homologią¹⁴. Jan Łach uważa, że taki sposób narracji, w którym wydarzenia historyczne łączą się z fragmentami ksiąg starotestamentalnych, można nazwać maszalem¹⁵. Natomiast Jean Daniélou wyróżnia trzy płaszczyzny: faktu, rozpracowania teologiczno-literackiego i pracy redakcyjnej ewangelisty¹⁶. Święty Łukasz przekazał na piśmie katechezę chrześcijańską w formie opowiadań, która, będąc wyznaniem wiary, potwierdzała przepowiednie starotestamentalne dotyczące zbawczych zamiarów Bożych. Warto dodać, że rozdziały 1–2 należą do materiału zaczerpniętego ze źródeł znanych tylko św. Łukaszkowi. To tzw. *Sondergut*, jak określa go myśl biblijna języka niemieckiego. W rozdziałach tych nie ma żadnego tekstu wspólnego z Ewangelią dzieciństwa opisaną u św. Mateusza, gdyż tworzyli oni w środowiskach odległych zarówno geograficznie, jak i ideologicznie. Mateusz przedstawia narodziny Jezusa z perspektywy św. Józefa, a Łukasz z perspektywy Maryi¹⁷.

Jedną z głównych tez, dotyczących kerygmatu w pismach Łukasza, jest jego uhistorycznienie, widziane w kontekście „historii zbawienia”. Do roku około 1950 badania koncentrowały się na św. Łukaszu jako historyku, przy czym jego relacje, zwłaszcza w *Dziejach Apostolskich*, były wspierane pozabiblijnymi źródłami. Z czasem zaczęto jednak podważać ich wartość historyczną, co było wynikiem zmiany zainteresowań – na literackie i teologiczne aspekty jego pism. Prolog Ewangelii wg św. Łukasza wprowadza jednak pewne sprzeczności. Łukasz dystansuje się od „naocznych świadków” wydarzeń, co wskazuje na jego podejście określane mianem *ex post facto*. Mimo że deklaruje dokładność, porządek i szczegółowość, współcześni badacze mają trudności w ocenie ich prawdziwej, historycznej wartości. Problemy pojawiają

14 Haggada przyjmuje formę opowieści z życia wybitnych postaci, by wyjaśnić tekst biblijny, natomiast homologia oznacza wyznanie wiary. Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 89.

15 Zob. J. Łach, *Ze studiów nad teologią Ewangelii dzieciństwa Jezusa*, w: *Studia z biblistyki*, t. 1, Warszawa 1978, s. 241.

16 Zob. J. Kudasiewicz, *Ewangelie dzieciństwa Jezusa*, s. 163.

17 Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 89.

się również w odniesieniu do różnych kontekstów historycznych, w których ewangelista Łukasz podaje informacje o osobach i wydarzeniach, co sugeruje, że jego wiedza na te tematy była ograniczona. Zatem rzetelna ocena pracy redakcyjnej św. Łukasza, ujęta według współczesnych standardów historiograficznych, przynosi dalsze trudności, ponieważ jego prace łączą elementy literackie z religijną misją¹⁸.

Jezus Chrystus z pewnością jest postacią historyczną, która przychodzi na świat w konkretnym okresie¹⁹. Opowiadania zawarte w pierwszych dwóch rozdziałach nie są fikcją literacką i mają za zadanie ukazać Boże plany. Godny uwagi jest fakt, że św. Łukasz usiłuje powiązać wydarzenia z życia Jezusa z wydarzeniami historii powszechnej. Jego opowiadania pozbawione są cudowności znanej z apokryfów, co więcej, ewangelie dzieciństwa wg św. Mateusza i św. Łukasza nie są ze sobą sprzeczne²⁰. Łukasz przed opisem wydarzeń związanych z narodzinami Mesjasza przedstawia kontekst historyczny. Akcja ma miejsce za panowania Heroda, króla Judei (Mt 2, 1), znanego z licznych projektów budowlanych, w tym rozbudowy świątyni jerozolimskiej. Tam służbę pełnił kapłan Zachariasz z rodu Abiasza, któremu objawił się anioł. On i jego żona Elżbieta, pochodząca z kapłańskiego rodu Aarona, tworzyli wzorowe, bogobojne małżeństwo, borykając się jednak z problemem braku potomstwa²¹.

Fragment zawierający opis związany z pasterzami pochodzi od samego Łukasza. Ukazuje on w tym miejscu po raz trzeci postać anioła (tym razem nienazwanego), który w sposób uroczysty (światło z nieba, zastępy niebieskie) przekazuje radosną wiadomość pasterzom. Autor podkreśla, że nie dokonuje się to we śnie (w przeciwieństwie do Mt 1, 20; 2, 13. 19) i nie jest żadną halucynacją. Święty Łukasz zaznacza także, że Maryja przechowywała te słowa, a zatem nie jest to jego opowiadanie ani również tradycja Kościoła pierwotnego, ale przekaz otrzymany od samej Maryi. W opisywanej perykopie nie ma także elementów cudowności znanych z literatury apokryficznej, które mogłyby podważać autentyczność wydarzenia. Z powyższych rozważań wynika, że nie ma żadnego powodu wątpić w historyczność opowiadania o pasterzach, jako świadkach narodzin Jezusa²².

18 Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (1–IX)*, s. 14–17.

19 Zob. E. Kokoszka, *Cicha noc, święta noc*, „Ateneum Kapłańskie” 179 (2022), s. 439.

20 Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 90.

21 Zob. P. T. Gandenz, *Ewangelia według św. Łukasza*, s. 11–12.

22 Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 168.

Łukasowy przekaz o Bożym narodzeniu (Łk 2, 8–20)

Początek tego fragmentu zawiera opis przesłania anielskiego (Łk 2, 8–12) i Pieśń Aniołów (Łk 2, 13–14). Pasterze są tutaj ukazani w dosłownym sensie jako ci, którzy opiekują się trzodą i dbają o owce im powierzone²³. Często nie byli oni właścicielami stada, ale się o nie troszczyli, zwłaszcza w nocy, kiedy to dla bezpieczeństwa zapędzali owce do prowizorycznej zagrody i pilnowali przed złodziejami lub drapieżnymi zwierzętami²⁴. Niemal na pewno pasterze zostali wprowadzeni do tej historii przez św. Łukasza ze względu na skojarzenie narodzin Jezusa z Betlejem, miastem Dawida i królem Dawidem²⁵. Pasterze czuwali na zmianę nad trzodą²⁶, a nocna służba pasterzy jest szczególnie

23 W klasycznej literaturze greckiej i łacińskiej słowo „pasterz” było używane w odniesieniu do przywódcy politycznego, a czasami wojskowego; tutaj jednak słowo to ma znaczenie dosłowne. Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 395. Mariusz Rosik podaje, że pasterze byli uważani za grzeszników i byli pozbawieni prawa do występowania jako świadkowie w sądzie. Zob. M. Rosik, *Maryja w Łukaszej narracji o narodzeniu Jezusa (Łk 2, 1–7)*, „*Salvatoris Mater*” 4 (2002) nr 3, s. 304.

24 Wypasali owce od początku wiosny (marzec) aż do nastania zimy (koniec listopada) na zachodniej stronie Betlejem, gdzie znajdowały się żyzne stoki wzgórz. Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 168–169. V. Gilbert Beers opisuje, że Miszna, tradycja doktryna żydowska spisana przed III wiekiem n.e., wskazuje, że ci pasterze i ich owce nie byli zwyczajnymi przedstawicielami tego zawodu. Byli to pasterze wyznaczeni do opieki nad stadami świątynnymi, przeznaczonymi na ofiary. Stada te spędzały na polach cały rok. Zob. V. G. Beers, *The Victor journey through the Bible*, Colorado Springs 1996, s. 202.

25 Król Dawid, zanim został władcą, był pasterzem (1 Sm 16, 11) – św. Łukasz ukazuje powiązanie z przepowiedniami Starego Testamentu. Zob. dodatkowe odniesienia do tej działalności w 1 Sm 17, 14–15. 20. 28. 34. Szczególnie warto zwrócić uwagę na jego przechwałki o tym, że zabił lwy i niedźwiedzie, broniąc swojej trzody, co uzasadnia jego zdolność do pokonania Filistyna Goliata. W Mi 5, 1 czytamy, że Betlejem będzie miejscem, z którego wyjdzie władca Izraela. Ten starotestamentowy werset jest również cytowany w Mt 2, 6 – w nieco rozszerzonej formie – władca, który stanie się „pasterzem”, jednak św. Łukasz nie odnosi się do tego fragmentu Starego Testamentu, mimo że z pewnością miał go na uwadze. Możliwe, że jego myślenie o Jezusie jako władcy urodzonym w krainie pasterskiej wiązało się również z tym fragmentem. Niektórzy komentatorzy, tacy jak Creed i Brown, sugerują, że Łukasz może odnosić się także do Migdal Eder („Wieża trzody”), wspomnianej w Rdz 35, 21 oraz Mi 4, 8; istnieje nawet przypuszczenie, że zgodnie z tradycją zachowaną w Targumie Jerozolimskim, mógł być znany pogląd, iż „Król Mesjasz objawi się na końcu dni” z Wieży Trzody; jednakże taka interpretacja wydaje się mało prawdopodobna. Por. G. Rossé, *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, Roma 1992, s. 88–89; zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 395–396.

26 Zob. Lb 3, 7. 8. 28; 8, 26.

podkreślona w kontekście przygotowania na jaśniejącą chwałę, o której mowa w następnym wersie²⁷.

Ukazanie anioła pasterzom, wraz z towarzyszącą mu chwałą – światłością, symbolizuje samego Boga. W symbolice biblijnej światło to atrybut Boga²⁸. „Chwała Pańska” rozświetliła ciemność nocy. Greckie słowo δόξα oznacza piękno, blask jako obraz wielkości i transcendencji Boga. Co zaskakujące, według Davida E. Garlanda, chwała ta nie objawia się w świątyni w pobliskiej Jerozolimie ani nie otacza żłóbka z nowo narodzonym dzieckiem. Zamiast tego ukazuje się na otwartym polu pokornym pasterzom, którzy wiernie czuwają nad swoimi owcami²⁹. Mimo że pasterze nie znali Pisma Świętego, to byli wychowani w kulturze, w której światło, zwłaszcza w nocy, kieruje ich myśli ku Bogu. Równocześnie uświadomienie sobie bliskości Boga wywołuje w nich strach³⁰.

Ten wielki strach pasterzy zostanie później przewyciężony przez wielką radość, która obejmie cały lud³¹. Termin εὐαγγελίζομαι (głoszenie dobrej nowiny) jest tematycznie obecny w całej Ewangelii Łukasza oraz w Dziejach Apostolskich³². Tutaj i w Łk 1, 19 dobra nowina jest bezpośrednio ogłaszana w najbardziej autorytatywny sposób, przez posłańca Bożego. Anioł pozostaje anonimowy, bo nie liczy się on sam, ale tylko przesłanie³³. Warto zauważyć,

27 Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 409.

28 Bóg jest „okryty światłem jak płaszczem” (Ps 104, 2); ludzie chcą oglądać „światłość Jego oblicza” (Ps 4, 7); Bóg objawia się Mojżeszowi w płonącym krzewie (Wj 3); w szczególności sposób światło i ogień towarzyszyły teofanii na górze Synaj, gdzie cała góra była otoczona ogniem, a z chmury do Mojżesza dochodził głos samego Boga (Wj 19, 18–19); chwała Boga manifestowała się przed Izraelitami w postaci gęstego obłoku (Wj 16, 10; 24, 16; 40, 34–35; 1 Krl 8, 11; Ez 10, 4), a w nocy jako słup ognia (Wj 13, 21–22) lub światło emanujące z Namiotu Spotkania (Wj 40, 38); u Ezechiela blask przypominający tęczę na obłokach również symbolizuje obecność Bożą (Ez 1, 28). Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 169.

29 Zob. D. E. Garland, *Luke*, Grand Rapids 2012, s. 122.

30 Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 169.

31 Termin, który odnosi się do Izraela, szczególnie w kontekście Łk 3, 21; 24, 19. Zob. D. E. Garland, *Luke*, s. 122.

32 Dobrą Nowinę przekazują: Jan (Łk 3, 18), Jezus (Łk 4, 18; 7, 22; 20, 1), apostołowie (Dz 5, 42; 8, 4; 10, 36; 13, 32); ogłaszanie dobrej nowiny było znane starożytnym słuchaczom z rzymskiej propagandy – przekazywano w ten sposób dobre wieści, takie jak narodziny następcy cesarza, nadejście jego panowania oraz wstąpienie na tron; w ewangelicznej narracji o Jezusie termin ten zostanie jednak całkowicie przedefiniowany. Zob. D. E. Garland, *Luke*, s. 122; L. T. Johnson, *The Gospel of Luke*, Collegeville 1991, s. 33.

33 Zob. D. E. Garland, *Luke*, s. 122.

że przesłanie anioła do pasterzy stoi w całym tym wydarzeniu w sprzeczności z edyktem Cezara Augusta skierowanym do całego świata. Kluczowe przesłanie tej opowieści mówi o narodzinach dziecka w Bożej opatrności. Ma ono stać się Zbawicielem, Mesjaszem i Panem dla całej ludzkości. Dziecko urodzone w czasie panowania Cezara Augusta, w mieście Dawida, przyciąga uwagę pasterzy z Palestyny, którzy są zaproszeni do odkrycia w nim źródła wielkiej radości dla siebie oraz dla całego narodu.³⁴

Opisywane proroctwo wypełniło się dzisiaj – gr. σήμερον³⁵. „Dzisiaj” łączy się z „wczoraj” obietnic Bożych i proroctw Starego Testamentu, które obecnie się wypełniają³⁶. Słowo „dzisiaj” wyraża głęboką prawdę teologiczną, że to Jezus jest w centrum całej historii ludzkości i historii zbawienia. To teraz Jezus staje się Zbawicielem, który będzie zawsze występował w imieniu Boga i swoją działalnością doprowadzi zbawcze dzieło Ojca do końca³⁷. Łukasz ma szczególne upodobanie w podkreślaniu aktualnego aspektu zbawienia, które przynosi Jezus, co wyraża poprzez słowo „dzisiaj”. Zbawienie nie może być ani odwołane, ani opóźnione; jest obecne w teraźniejszej historii³⁸.

Trzy tytuły chrystologiczne (Zbawiciel, Mesjasz, Pan) nadane Jezusowi w tej scenie to tytuły zrodzone z wiary w zmartwychwstanie, które są z Nim od samego początku Jego ziemskiego istnienia³⁹. Terminy te podkreślają, że

34 Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 396–397.

35 Termin ten zajmie ważne miejsce w pozostałej części Ewangelii św. Łukasza – Łk 4, 21; 5, 26; 12, 28; 13, 32–33; 19, 5. 9; 22, 34. 61; 23, 43. Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 409.

36 Zob. D. E. Garland, *Luke*, s. 122–123.

37 Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 170.

38 Zob. S. Witkowski, *Uniwersalne znaczenie narodzin Jezusa (Łk 2, 1–20)*, „Polonia Sacra” 2009 nr 25, s. 178.

39 Termin „Zbawiciel” zyskuje status tytułu Jezusa, który nieustannie działa w imieniu Boga i poprzez swoją misję doprowadzi do spełnienia zbawczego planu Bożego. Tytuł „Mesjasz” oznacza osobę namaszczoną, najczęściej odnosząc się do króla lub arcykapłana, która pełni rolę sługi Bożego; w czasach Chrystusa, gdy Izrael nie miał swojego króla, ludzie przypominali sobie proroctwo proroka Natana, zapowiadające, że Bóg wzbudzi potomka, który zasiądzie na tronie (2 Sm 7, 12). Izraelici z niecierpliwością oczekiwali na przyjsie namaszczonego, jednak Łukasz ukazuje, że mesjańska misja Jezusa nie ma związku z polityczną władzą. Trzeci tytuł, „Pan”, był używany w formach grzecznościowych, wyrażając szacunek dla drugiej osoby. W tym kontekście nabiera jednak wyraźnie religijnego znaczenia, stając się synonimem Boga. Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 395; F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 171.

Jezus nie jest jedynie kolejnym wyzwolicielem, porównywalnym do sędziów Izraela, lecz prawdziwym Zbawicielem⁴⁰.

Tak jak w innych scenach zwiastowania, anioł obdarza pasterzy znakiem, choć – podobnie jak Maryja – oni sami tego nie oczekują⁴¹. W tej sytuacji kluczowe nie są szczegóły opisujące sytuację związaną z dzieckiem, lecz to, że opis tych okoliczności przedstawiony przez anioła okaże się zgodny z prawdą⁴².

Dalej przedstawiony został hymn aniołów, Bożych duchów, którzy wielbią Boga⁴³. Termin – *στρατιᾶς*, często tłumaczony jako „gospodarz”, ma militarne konotacje i odnosi się do sług Boga. Ta niebiańska armia nie przybywa, aby siać zniszczenie i terror, lecz aby głosić dobrą nowinę, przynosić pokój i oddawać chwałę Bogu⁴⁴. Widzimy zestawienie dwóch królestw: królestwa Boga i królestwa ludzi, które nie przeciwstawiają się sobie, ale zachodzi między nimi ścisła więź. Bóg nieustannie czuwa nad całym światem, wysłuchuje modlitw, okazuje ludziom przebaczenie i nieustannie ich błogosławi⁴⁵.

Chór anielski zaprasza do śpiewu na chwałę Bożą, gdyż narodziny tego dziecka oznaczają objawienie się Bożego pokoju ludziom, których On sam wybrał⁴⁶. Sformułowanie „w których sobie upodobał” (*ἀνθρώποις εὐδοκίας*) jest trudne do przetłumaczenia⁴⁷. Życzenie pokoju odnosi się do całej ludzkości,

40 Zob. J. Nolland, *Luke 1:1–9:20*, Dallas 2018, s. 300; D.E. Garland, *Luke*, s. 123.

41 Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 171–172.

42 Realizacja tej drobnej przepowiedni przyczynia się do potwierdzenia autentyczności proroctwa o przyszłym znaczeniu Jezusa dla ludzkości. Zob. L.T. Johnson, *The Gospel of Luke*, s. 50.

43 William Barclay zauważa, że gdy przychodził na świat chłopiec, lokalni muzycy gromadzili się w domu, by powitać go prostą melodią. Jezus przyszedł na świat w stajni w Betlejem, co uniemożliwiło tę tradycyjną ceremonię, dlatego godna jest myśl, że niebiańskie pieśni zastąpiły te ziemskie, a aniołowie śpiewali dla Jezusa utwory, których ludzie nie mogli wykonać. Zob. W. Barclay, *The Gospel of Luke*, Philadelphia 1976, s. 23.

44 Zob. D.E. Garland, *Luke*, s. 122.

45 Zob. Ps 33, 13; 1 Krl 8, 30; 2 Krn 30, 27; Pwt 26, 15; F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 172–173.

46 Pokój to wartość, która obejmuje wszystkie błogosławieństwa czasów ostatecznych (Iz 9, 5–6; Mi 5, 4). Zob. J.A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (1–19)*, s. 397; F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 173.

47 Według Garlanda wariant tekstowy przyjmuje formę mianownika, co jest wyrazem „dobrej woli wśród ludzi”; forma dopełniacza jest bardziej skomplikowana, a jej dwuznaczność sprawia, że „dobra wola” lub „łaska” mogą mieć zarówno charakter boski, jak i ludzki: mówimy o „ludziach dobrej woli” lub o „ludziach, którzy cieszą się jego dobrą wolą”; Johnson uważa, że w obu przypadkach odnosi się to wyraźnie nie do cechy ludzkiej, która przy-

ponieważ Bóg pragnie zbawić wszystkich ludzi i obdarzyć ich swoimi duchowymi darami⁴⁸.

W następnych wersach Łk 2, 15–20 widzimy trzy różne reakcje na objawienie anielskie: najpierw pasterzy, potem tych, którym pasterze opowiedzieli, o tym, co się wydarzyło i na końcu reakcję Maryi⁴⁹.

Pasterze poprzez swoje zachowanie ukazują wzór wierzącego, który jest posłuszny Bożym przykazaniom. Ich postawa różni się od reakcji odbiorców zbawczego orędzia w dwóch wcześniejszych wizjach anioła: w odróżnieniu od Zachariasza nie wyrażają wątpliwości, a także nie zadają pytań, podobnie jak to robiła Maryja. Ich wiara znajduje odzwierciedlenie w pośpiechu, z jakim opuszczają swoje stada, przypominającym pośpiech Maryi udającej się w drogę do Elżbiety (Łk 1, 39)⁵⁰.

W dalszej części widzimy pasterzy, którzy „znaleźli Maryję, Józefa oraz leżące w żłobie Niemowlę” – ale nie ma tu żadnych informacji na temat poczęcia dziecka⁵¹. Święty Łukasz po raz trzeci w Ewangelii dzieciństwa używa słowa φάτνη określającego żłób, w którym Jezus był złożony⁵². Warto zauważyć, że Łukasz na pierwszym miejscu wymienia Maryję, co świadczy o jego szacunku dla Matki Syna Bożego⁵³. Pasterze „opowiedzieli, co im zostało objawione” – Maryi i Józefowi, a z pewnością także mieszkańcom Betlejem⁵⁴.

nosi pokój, lecz do postawy Boga względem ludzi (zob. Łk 3, 22; 10, 21). Zob. D. E. Garland, *Luke*, s. 123; L. T. Johnson, *The Gospel of Luke*, s. 51.

48 Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 173.

49 Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 397.

50 Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 173.

51 Gdybyśmy mieli jedynie tę opowieść, nie wiedzielibyśmy nic o dziewiczym poczęciu Maryi; to podkreśla niezależność rozdziału drugiego od rozdziału pierwszego w narracji dotyczącej dzieciństwa. Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 412.

52 Można dostrzec odniesienie do księgi proroka Izajasza; zarówno w tekście Izajasza, jak i w opisie Łukasza (Łk 2, 7. 12. 16) pojawia się to samo greckie słowo φάτνη, które odnosi się do „żłobu”, oraz słowo σωτήρ oznaczające „pana” (Łk 2, 11). Zob. A. Kubiś, *Betlejem – między teologią, historią i archeologią*, „Resovia Sacra” 18–20 (2011–2013), s. 23.

53 Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 174.

54 Zgodnie z dotychczasową relacją Łukasza Maryja jest świadoma, że jej dziecko ma być Mesjaszem Dawidowym (Łk 1, 32–35) oraz że zostało rozpoznane jako Pan (Łk 1, 43); pasterze dodają do tych identyfikacji, że ma być Zbawicielem (Łk 2, 11). Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 412.

Mieszkańcy Betlejem, którym pasterze przekazali wiadomość o Zbawicielu, byli zdziwieni, ponieważ Boże objawienie niesie ze sobą mądrość, która przewyższa ludzki rozum oraz najśmielsze oczekiwania dotyczące Mesjasza⁵⁵.

Reakcja Maryi na relację pasterzy jest inna. Ona ceniła te wszystkie wydarzenia i rozważała je – συμβάλλουσα⁵⁶. Maryja objawia, że duchowość obejmuje aktywność intelektualną, polegającą na próbie zastanawiania się nad objawionymi tajemnicami oraz próbą ich zrozumienia⁵⁷. Reakcja Maryi na zaistniałe wydarzenia jest intymna i stonowana, w odróżnieniu od reakcji pasterzy, którzy pospieszyli szerzyć radosną nowinę oraz od reakcji osób, które o niej usłyszały – tj. zdumienia i osłupienia⁵⁸.

Omawiany fragment ostatecznie kończy się opisem powrotu pasterzy do powierzonych im owiec oraz powtarzaniem przez nich pieśni aniołów wychwalających i wysławiających Boga⁵⁹.

Znaczenie słowa σήμερον

Aby lepiej zrozumieć znaczenie słowa „dzisiaj”, warto przyjrzeć się roli czasu w teologii biblijnej. Dla ludzi Starego Przymierza, którzy wierzyli w Boże zapowiedzi przekazywane przez proroków i wciąż oczekiwali ich spełnienia, koniec czasu był ściśle związany z obiecany przyjściem Mesjasza. Nowy Testament, w swojej koncepcji czasu, opiera się na wcześniejszych informacjach zawartych w Starym Testamencie. Wchłania je, ale także je przewyższa, oferując bogatszą treść oraz doskonałość w tym, co zapowiada⁶⁰.

55 W innych miejscach widzimy również, że Boże objawienie wywołuje zdziwienie – Łk 1, 66; 2, 33; 4, 22. Zob. F. Mickiewicz, *Ewangelia według Świętego Łukasza*, s. 173.

56 συμβάλλουσα dosłownie oznacza „wrzucić do kupy” i może być używane w różnych kontekstach, takich jak omawianie czy porównywanie; Łukasz później stosuje to wyrażenie w odniesieniu do debaty lub dyskusji (por. Łk 11, 53; Dz 4, 15; 17, 18; 18, 27). Proces myślowy jest w tym przypadku wyraźnie zamierzony, tak jak ma to miejsce w Łk 2, 51. Zob. L. T. Johnson, *The Gospel of Luke*, s. 51.

57 Zob. D. E. Garland, *Luke*, s. 124.

58 Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (1–IX)*, s. 398.

59 Pasterze nieustannie dążą do kontynuowania posłannictwa aniołów. Przykład aniołów wielbiących Boga inspiruje ludzi, kształtując w nich postawę czci i uwielbienia wobec Boga Zbawcy. Zob. S. Witkowski, *Uniwersalne znaczenie narodzin Jezusa (Łk 2, 1–20)*, s. 182; J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (1–IX)*, s. 398.

60 W późniejszych wizjach proroków pojęcie to ewoluowało w kierunku zbiegu czasu z wiecznością. Oczekiwane nadejście Mesjasza miało być początkowo interwencją w historii, a w dalszej perspektywie również wydarzeniem o charakterze uniwersalnym i kosmicznym.

Wierni w początkach Kościoła byli przekonani, że Chrystus wkrótce powróci (1 Kor 7, 29). Z biegiem czasu jednak zaczęto dostrzegać, że nadejście czasów ostatecznych się opóźnia. Życie chrześcijanina stało się balansowaniem pomiędzy tym, co już miało miejsce, a tym, co ma przyjść. Eschatologia biblijna, zwłaszcza w Nowym Testamencie, głosi prawdę o królestwie Bożym, które już obecne jest na ziemi, a jednocześnie pozostaje rzeczywistością, na którą wciąż oczekujemy⁶¹.

Scena anielskiego zwiastowania pasterzom ukazuje istotę narodzenia Jezusa, które inauguruje nową erę zbawienia. Bóg objawia swoją chwałę, obdarzając ludzi pokojem i zbawieniem. Zastosowanie trzech chrystologicznych tytułów obok siebie podkreśla znaczenie wydarzenia, które ma miejsce właśnie dzisiaj⁶².

Można dostrzec znaczącą dysproporcję w użyciu słowa σήμερον w Nowym Testamencie, które do tego może mieć kilka znaczeń. Słowo to jest często używane przez św. Łukasza (20 razy – 11 w Ewangelii i 9 razy w Dziejach Apostolskich). Występuje 8 razy w liście do Hebrajczyków i tylko 13 razy w pozostałych księgach Nowego Testamentu. Na 41 razy – 20 razy występuje u św. Łukasza⁶³.

Słowo σήμερον, idąc za *Wielkim słownikiem grecko-polskim*, oznacza przysłówek czasu: dzisiaj, dziś; dzień dzisiejszy⁶⁴. Tomasz Jelonek dodaje, że słowo

W związku z tym w Starym Testamencie można wyróżnić dwie eschatologie: historyczno-mesjańską oraz ogólno-mesjańską; co więcej, eschatologia zbiorowa ma wyraźnie większe znaczenie niż jednostkowa, a ten priorytet zostanie przeniesiony do nowotestamentowego objawienia. Do każdej idei biblijnej, wspólnej dla obu Testamentów, odnoszą się trzy zasady: ciągłości, rozwoju i transpozycji; pierwsze dwie zasady mówią o nieprzerwanym i stopniowym wzbogacaniu się tej samej koncepcji w miarę postępu Objawienia; trzecia zasada wskazuje na radykalną zmianę, która miała miejsce wraz z wcieleniem Słowa, w osobie Jezusa Chrystusa; On jest Odkupicielem nie tylko ludzi, ale także całego wszechświata; Jego przyjście sprawiło, że czas biblijny stał się chrystocentryczny; władztwo Chrystusa nad czasem zyskało szczególne sformułowanie: „Jezus Chrystus – wczoraj i dziś, ten sam także na wieki” (Hbr 13, 8). W ten sposób Chrystus w tajemniczy sposób wypełnia wszystkie czasy. Należy podkreślić, że mowa tu nie o wszechobecności czasowej Słowa (Logosu) Bożego z Prologu Jana, lecz o obecności Jezusa Chrystusa, która zawsze ma również wymiar ludzki. Zob. A. Jankowski, *Biblijna teologia czasu*, Kraków 2001, s. 12.

61 Zob. P. Łabuda, *Śmierć i życie po śmierci wg Ewangelii św. Łukasza*, Tarnów 2007, s. 25.

62 Zob. R. Bartnicki, *Ewangelia dziecięctwa Jezusa w aspekcie kerygmatycznym*, s. 223.

63 Zob. T. Jelonek, *Zbawcze znaczenie Łukaszowego „dzisiaj”*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 28 (1975), s. 107.

64 Zob. Mt 6, 11. 30; 11, 23; 16, 3; 21, 28; 27, 8. 19; 28, 15; Mk 14, 30; Łk 2, 11; 3, 22; 4, 21; 5, 26; 12, 28; 13, 32. 33; 19, 5. 9; 22, 34. 61; 23, 43; Dz 4, 9; 13, 33; 19, 40; 20, 26; 22, 3; 24, 21; 26, 2. 29;

σήμερον może oznaczać dzień bieżący⁶⁵, czas obecny⁶⁶, jak również każdy dzień⁶⁷.

Owo „dzisiaj” oznacza, że wielowiekowy czas oczekiwania na Mesjasza dobiegł końca i rozpoczął się końcowy etap historii zbawienia⁶⁸.

U św. Łukasza termin ten zyskuje także wyjątkowe znaczenie; staje się nie tylko bieżącym dniem, lecz także dniem zbawienia. Bardzo ciekawy jest fakt, że św. Łukasz pomija ten termin w Modlitwie Pańskiej, by zachować go dla głębszego znaczenia teologicznego⁶⁹.

Słowo σήμερον – „dziś” nadaje nowe znaczenie wydarzeniom eschatologicznym (Łk 23, 43)⁷⁰. W rozważanym fragmencie, podczas gdy anioł ogłasza pasterzom narodziny Jezusa, dostrzegamy, jak czas eschatologiczny wchodzi w czas doczesny. Dzieje się to w obecnej chwili, która jednak wykracza poza ramy czasu doczesnego⁷¹.

W Ewangeliach wg św. Mateusza i św. Marka można dostrzec oczekiwanie na szybki powrót Chrystusa, podczas gdy w Ewangelii wg św. Łukasza czas paruzji wydaje się wydłużać. Święty Łukasz jako chrześcijanin żyjący pomiędzy tradycją apostołską, a Kościołem poapostolskim, przedstawia eschatologię, która odnosi się do życia wspólnoty Kościoła. Nie może ona trwać w nieustannym oczekiwaniu na koniec świata, ani też ignorować tego zagadnienia, żyjąc tak, jakby nie istniał sąd ostateczny. Dlatego w eschatologicznej refleksji

27, 33; Rz 11, 8; 2 Kor 3, 14. 15; Hbr 1, 5; 3, 7. 13. 15; 4, 7ab; 5, 5; 13, 8; Jk 4, 13. Zob. R. Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1997, s. 553.

65 Dzień trwał u Izraelitów od zachodu do zachodu słońca. Dlatego żona Piłata mówi, że dzisiaj wiele się nacierpiała we śnie (Mt 27, 19); dzień bieżący ma na myśli ojciec, gdy wysyła synów do pracy (Mt 21, 28); u św. Marka widzimy podobną sytuację, gdy Jezus zwraca się do Piotra, że dzisiaj, tej nocy Go zdradzi (Mk 14, 30); możemy przyjąć, że św. Łukasz przejmuje termin „dzisiaj” od św. Marka i dodaje głębsze znaczenie. Zob. T. Jelonek, *Zbawcze znaczenie Łukaszowego „dzisiaj”*, s. 108.

66 Występuje w zwrotach „do dziś” (Mt 11, 23; 28, 15), „aż po dziś” (Mt 27, 8; Rz 11, 8; 1 Kor 3, 15), „do dnia dzisiejszego” (2 Kor 3, 14). Zob. T. Jelonek, *Zbawcze znaczenie Łukaszowego „dzisiaj”*, s. 108.

67 Widzimy tę formę w Mateuszowej wersji modlitwy *Ojcze nasz*, by Ojciec dał nam dziś chleba (Mt 6, 11); w zwrotach „dziś – jutro” (Mt 6, 30; Łk 12, 28; Jk 4, 13); w meteorologicznej prognozie (Mt 16, 3). Zob. T. Jelonek, *Zbawcze znaczenie Łukaszowego „dzisiaj”*, s. 108.

68 Zob. P. Łabuda, *Poznając Biblię*, s. 101.

69 Zob. T. Jelonek, *Zbawcze znaczenie Łukaszowego „dzisiaj”*, s. 108–109.

70 Zob. J. Kudasiewicz, *Ewangelie dzieciństwa Jezusa*, s. 165.

71 Zob. H. Schürmann, *Das Lukasevangelium*, Freiburg 1969, s. 112.

św. Łukasza ważne jest, aby prowadzić życie w taki sposób, jakby Boży sąd mógł nastąpić w każdej chwili⁷².

„Dziś” nie jest jedynie oznaczeniem jednej doby. O wiele bardziej stało się ono nośnikiem zbawczej rzeczywistości. Spełniły się słowa Pisma, gdy sparaliżowany wziął swoje łoże i poszedł do domu (Łk 5, 25), a wszyscy, którzy to widzieli, wielbili Boga, mówiąc, że dziś byli świadkami niezwykłych rzeczy (Łk 5, 26)⁷³. Takim „dziś” był dzień, kiedy celnik Zacheusz wspiał się na sykomorę, ponieważ usłyszał: „dziś muszę zatrzymać się w twoim domu” (Łk 19, 5), a potem: „dziś zbawienie stało się udziałem tego domu” (Łk 19, 9). Takim „dziś” był również dzień, kiedy Jezus umarł na krzyżu, gdyż wtedy zbawienie przyszło do całego świata, a dobry łotr usłyszał: „dziś ze mną będziesz w raju” (Łk 23, 43). „Dziś” oznacza „zanim słońce zajdzie”, to „dziś” należy interpretować jako moment spotkania z rzeczywistością zbawczą i eschatologiczną. Zanim jednak nadeszło to „dziś”, które trwa od zachodu do zachodu, otwierając się na dzień bez końca, miały miejsce wszystkie wcześniejsze „dziś”. Wszystkie one miały zbawczy wymiar, gdy rzeczywistość eschatologiczna wkraczała w aktualny czas⁷⁴.

Święty Łukasz, używając przysłówka σήμερον, całkowicie zmienia perspektywę oraz czas zbawienia człowieka. Zbawienie nie jest odległą przyszłością zarezerwowaną dla wybranych wiernych, lecz jest dostępne w chwili obecnej. Zbawienie, które oznacza przebywanie z Chrystusem w Jego boskiej egzystencji i chwale, zaczyna się „już dzisiaj”. Oznacza to, że zbawienie dokonuje się w momencie śmierci człowieka. Jezus nie mówi jednak do łotra, że ten będzie zbawiony w chwili śmierci; podkreślając słowo „dzisiaj”, wskazuje na znaczenie chwili obecnej. To „teraz”, czyli „bycie z Chrystusem”, staje się istotą zbawienia. Chrześcijanin powinien nieustannie przygotowywać się na spotkanie z Chrystusem, które w momencie śmierci będzie decydującą chwilą dla jego zbawienia lub potępienia⁷⁵.

72 Akcentując nieuchronność śmierci oraz związane z nią sądy, zbawienie czy potępienie, św. Łukasz nawiązuje zarówno do myśli starotestamentalnej, jak i do literatury pozabiblijnej. Zob. P. Łabuda, *Śmierć i życie po śmierci wg Ewangelii św. Łukasza*, s. 90.

73 Choć był to inny dzień w astronomicznym rozrachunku, w tym momencie znów dokonano się dzieło zbawcze, które stało się początkiem zbawienia. Zob. T. Jelonek, *Zbawcze znaczenie Łukaszkowego „dzisiaj”*, s. 109.

74 Zob. T. Jelonek, *Zbawcze znaczenie Łukaszkowego „dzisiaj”*, s. 109–110.

75 Zob. P. Łabuda, *Śmierć i życie po śmierci wg Ewangelii św. Łukasza*, s. 124. Warto zaznaczyć, że wydarzenia z przeszłości są przeżywane liturgicznie jako aktualne, jakby nie dzieliły nas od nich dwa tysiące lat. Żaden czas nie jest w stanie objąć wieczności. W liturgicznym

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że nacisk św. Łukasza na słowo „dzisiaj” nie powinien być interpretowany jako reakcja na wczesny kryzys Kościoła związany z opóźniającym się przyjściem Jezusa lub z gnostycką interpretacją zmartwychwstania i wniebowstąpienia. Raczej wynika to z pragnienia Łukasza, by przesunąć akcent w wielu wypowiedziach Jezusa z eschatonu na codzienność⁷⁶. Drugie pokolenie chrześcijan, żyjące w atmosferze napięcia eschatologicznego związanego z Dobrą Nowiną, było narażone na dwa poważne zagrożenia. Mogło ono albo dosłownie interpretować paruzję w stylu apokaliptyki żydowskiej, albo doświadczać osłabienia wiary, co prowadziłoby do moralnego rozluźnienia, wynikającego z błędnego wniosku o „odwlekaniu” paruzji. Łukasz stawia opór obu tym zagrożeniom⁷⁷. Jest to szczególnie widoczne w używaniu przez Łukasza słowa σήμερον, oznaczającego „dzisiaj” (Łk 4, 21; 5, 26; 19, 5. 9; 23, 43), oraz związanych z nim zwrotów, takich jak καθ’ ἡμέραν – czyli „codziennie” (Łk 9, 23; 11, 3; 16, 19; 19, 47). Przykładem może być stwierdzenie: „Jeśli ktoś chce iść ze mną, niech się zaprze samego siebie, niech co dnia bierze swój krzyż i naśladuje mnie” (Łk 9, 23; por. Mk 8, 34). Ta subtelna zmiana kieruje uwagę chrześcijan nie tyle na naśladowanie Chrystusa w kontekście rychłego końca, co na postrzeganie postępowania Jezusa jako inspiracji i przewodnika w codziennym życiu chrześcijańskim, zwłaszcza w trudnym okresie dla Kościoła. Łukasz pragnął zatem przekształcić eschatologiczny charakter niektórych wypowiedzi Jezusa w ten sposób, aby stały się one zachętą do życia w duchu chrześcijańskim na co dzień⁷⁸.

doświadczeniu istnieje bowiem wieczna teraźniejszość. Por. H. Paprocki, *Jedność misterium zbawienia: Boże narodzenie, teofania, krzyż i zmartwychwstanie*, „Elpis” 2 (2000), s. 110–111.

76 Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 234.

77 Zob. A. Jankowski, *Doniosłość Łukaszej eschatologii indywidualnej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 28 (1975) nr 4–5, s. 180.

78 Głębsza refleksja nad różnorodnymi czynnikami kształtującymi eschatologiczne myślenie Łukasza prowadzi do wniosku, że nie dokonał on jedynie deeschatologizacji kerygmatu. Choć mógł zrezygnować z całego „materiału o bliskim przyjściu”, zachował pewne tradycyjne odniesienia do rychłego nadejścia królestwa, Syna Człowieczego oraz sądu, był bowiem świadomy znaczenia tego tematu w tradycji. Jednocześnie starał się przesunąć uwagę chrześcijan z wyłącznego oczekiwania na rychłą paruzję na uświadomienie sobie, że obecny czas Kościoła również zajmuje istotne miejsce w historii zbawienia. Jak już wcześniej zauważyliśmy, w myśleniu św. Łukasza, Duch Święty stał się substytutem rozwiązania wynikającym z opóźniającej się paruzji; podobnie można powiedzieć, że sama historia zbawienia pełni tę rolę. Święty Łukasz ukazuje, w obliczu tego opóźnienia, w jaki sposób można interpretować słowa i czyny Jezusa w kontekście istnienia chrześcijaństwa, które nie ogranicza się jedynie do czasów Jezusa. Dla chrześcijan żyjących w XXI wieku – świadomych, że

To samo można powiedzieć o „dziś”, opisującym zbawcze działanie Jezusa (Łk 13, 32) a także Jego drogę do Jerozolimy, będącej miejscem Jego zbawczej śmierci (Łk 13, 33). Święty Łukasz nadaje więc pojęciu „dziś” specyficzny, soterijny charakter. Oddaje to głęboki sens Łukaszkowego „dzisiaj”, zawarty w opisie Bożego narodzenia. Zatem św. Łukasz, nadając słowu σήμερον szczególny, soteriologiczny sens, nic nie traci na jego podstawowym znaczeniu, które odnosi się do bieżącego dnia, rozumianego od zachodu do zachodu. Termin ten wiąże się także bezpośrednio ze zrozumieniem nadejścia zbawienia⁷⁹.

W Ewangelii dzieciństwa wg św. Łukasza aniołowie zapowiadają nadchodzące czasy eschatologiczne, w których na scenę historii wkracza Pan dziejów, Jezus Chrystus – Zbawiciel⁸⁰. Oczekiwanie na koniec przekształca się w koncepcję opóźnionej paruzji Jezusa⁸¹. Ewangelista, nie tracąc nadziei na powrót Chrystusa, poprzez szczególną strukturę i układ swojego dzieła ukazuje indywidualne eschatologiczne losy każdego człowieka. Dla Łukasza kluczowym tematem staje się los wierzącego, jego śmierć oraz wydarzenia, które po niej następują. Łukasz dodatkowo akcentuje teraźniejszość, w której już teraz dokonuje się sąd i określane jest przeznaczenia człowieka. Dzięki swoim czynom i wyborom „już teraz”, na ziemi, człowiek może być wprowadzony do wiecznych przybytków lub odrzucony. W związku z tym chwila obecna ma istotne znaczenie i jest początkiem królestwa Bożego – stanu wiecznego, który po śmierci nie będzie jedynie przejściowy, lecz trwały⁸².

Łukasz pragnie zatem w sposób oczywisty przenieść akcent także w wielu innych swoich zapisanych opowiadaniach z czasów ostatecznych na dzisiaj, na teraz. Jezus bowiem jest z nami dzisiaj i teraz. Jest więc ciągle czas, aby za Nim podążać⁸³.

dystans między pierwotnym głoszeniem chrześcijańskiego przesłania a ich współczesnością jest znacznie większy niż ten, z którym zmagał się nawet św. Łukasz – jego przekształcona eschatologia oraz forma kerygmatu mogą okazać się jeszcze bardziej odpowiednie niż inne ujęcia obecne w Nowym Testamencie. Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 234–235.

79 Źródła teologii Łukaszkowej w kontekście „dziś” można odnaleźć także w Starym Testamencie; szczególnie inspirujący jest opis wyjścia z Egiptu (Wj 13, 4; 14, 13). Zob. T. Jelonek, *Zbawcze znaczenie Łukaszkowego „dzisiaj”*, s. 113.

80 Zob. J. Kozyra, *Jezus Chrystus – pierworodny w historii dzieciństwa według Łukasza*, „*Studia Pastoralne*” 10 (2014), s. 175.

81 Zob. *Nowy leksykon biblijny*, red. F. Kogler, Kielce 2011, s. 187.

82 Zob. P. Łabuda, *Śmierć i życie po śmierci wg Ewangelii św. Łukasza*, s. 124.

83 Zob. J. A. Fitzmyer, *The Gospel according to Luke (I–IX)*, s. 234.

Bibliografia

- Barclay W., *The Gospel of Luke*, Philadelphia 1976.
- Bartnicki R., *Ewangelia dzieciństwa Jezusa w aspekcie kerygmatycznym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 13 (1980), s. 203–231.
- Beers V. G., *The Victor journey through the Bible*, Colorado Springs 1996.
- Binz S. J., *The infancy narratives of Jesus*, Collegeville 2020.
- Brown R. E., *The birth of the Messiah. A commentary on the infancy narratives in the gospels of Matthew and Luke*, New Haven 1999.
- Fitzmyer J. A., *The Gospel according to Luke (I–IX)*, New York 1981.
- Gandenz P. T., *Ewangelia według św. Łukasza*, tłum. A. Gomola, G. Łaciak-Gomola, Poznań 2020.
- Garland D. E., *Luke*, Grand Rapids 2012.
- Jankowski A., *Biblijna teologia czasu*, Kraków 2001.
- Jankowski A., *Doniosłość Łukaszowej eschatologii indywidualnej*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 28 (1975) nr 4–5, s. 168–182.
- Jelonek T., *Zbawcze znaczenie Łukaszowego „dzisiaj”*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 28 (1975), s. 107–113.
- Johnson L. T., *The Gospel of Luke*, Collegeville 1991.
- Nowy leksykon biblijny*, red. F. Kogler, Kielce 2011.
- Kokoszka E., *Cicha noc, święta noc*, „Ateneum Kapłańskie” 179 (2022), s. 439–453.
- Kowalczyk A., *Geneza Ewangelii Łukasza*, Pelplin 2006.
- Kozyra J., *Jezus Chrystus – pierworodny w historii dzieciństwa według Łukasza*, „Studia Pastoralne” 10 (2014), s. 173–191.
- Kubiś A., *Betlejem – między teologią, historią i archeologią*, „Resovia Sacra” 18–20 (2011–2013), s. 9–29.
- Kudasiewicz J., *Ewangelie dzieciństwa Jezusa*, „Collectanea Theologica” 40 (1970), s. 161–170.
- Łabuda P., *Poznając Biblię. Część VIII/1: Trudne karty Biblii*, Tarnów 2013.
- Łabuda P., *Śmierć i życie po śmierci wg Ewangelii św. Łukasza*, Tarnów 2007.
- Łach J., *Ze studiów nad teologią Ewangelii dzieciństwa Jezusa*, w: *Studia z biblistyki*, t. 1, Warszawa 1978, s. 155–325.
- Mickiewicz F., *Ewangelia według Świętego Łukasza. Rozdziały 1–11*, Częstochowa 2011.

- Nolland J., *Luke 1:1–9:20*, Dallas 2018.
- Paprocki H., *Jedność misterium zbawienia: Boże narodzenie, teofania, krzyż i zmartwychwstanie*, „Elpis” 2 (2000), s. 107–116, <https://doi.org/10.15290/elpis.2000.02.08>.
- Popowski R., *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*, Warszawa 1997.
- Rosik M., *Maryja w Łukaszowej narracji o narodzeniu Jezusa (Łk 2, 1–7)*, „Salvatoris Mater” 4 (2002) nr 3, s. 293–304.
- Rossé G., *Il Vangelo di Luca. Commento esegetico e teologico*, Roma 1992.
- Schürmann H., *Das Lukasevangelium*, Freiburg 1969.
- Tannehill R. C., *Luke*, Nashville 1996 (Abingdon New Testament Commentaries).
- Urbaniak K., Domaszewicz L., *Saidzka wersja Ewangelii dzieciństwa: wstęp, przekład z języka koptyjskiego, komentarz*, „Studia Theologica Varsaviensia” 22 (1984) nr 2, s. 215–224.
- Witkowski S., *Uniwersalne znaczenie narodzin Jezusa (Łk 2, 1–20)*, „Polonia Sacra” 2009 nr 25, s. 171–183.
- Ziaja K., *Mateuszowa i Łukaszowa Ewangelia dzieciństwa – różnice, podobieństwa, przesłanie*, „Scriptura Sacra” 20 (2016), s. 41–55.

Abstrakt

Znaczenie przysłówka σήμερον (Łk 2, 11) w Łukaszowym przekazie o Bożym narodzeniu

Artykuł bada teologiczne i literackie implikacje słowa „dziś” w kontekście narracji o narodzinach Jezusa zawartej w Ewangelii wg św. Łukasza. Analiza opiera się na trzech głównych filarach: zagadnieniach historyczno-literackich, tradycji i redakcji, jak również na aspekcie kerygmatycznym. Artykuł wskazuje na szczególną strukturę dyptyku istniejącą w Ewangelii dzieciństwa. Analizuje reakcje pasterzy na objawienie anielskie, które odzwierciedla wzór wiary i posłuszeństwa wobec Bożego planu zbawienia. Istotnym punktem opracowania jest znaczenie przysłówka σήμερον, który nie tylko określa bieżący dzień, ale również wskazuje na wypełnienie Bożych obietnic, inaugurujących nową erę zbawienia w życiu ludzkości. Powyższe opracowanie podkreśla równocześnie, że słowo „dzisiaj” w tekście

Łukaszowym uzyskuje głęboki sens soteriologiczny, budując niejako most pomiędzy czasem eschatologicznym a codziennością, zapraszając czytelników do refleksji nad obecnością Jezusa w ich życiu właśnie „dziś”.

Słowa kluczowe: św. Łukasz, Boże narodzenie, pasterze, anioł, dziś

Abstract

Meaning of the adverb σήμερον (Luke 2:11) in Luke's message about Christmas

The article examines the theological and literary implications of the word “today” in the context of the narrative about the birth of Jesus contained in the Gospel according to Saint Luke. The analysis is based on three main pillars: historical-literary issues, tradition and redaction, and the kerygmatic aspect. The article points to the special structure of the diptych existing in the Infancy Narrative of Jesus. It analyzes the shepherds' reactions to the angelic revelation, which reflects the pattern of faith and obedience to God's plan of salvation. A crucial point of the study is the meaning of the adverb σήμερον, which not only defines the current day but also shows the fulfillment of God's promises, inaugurating a new era of salvation in the life of humanity. The article also emphasizes that the word “today” in Luke's text has a deep soteriological meaning, building a kind of bridge between eschatological time and everyday life, inviting readers to reflect on the presence of Jesus in their lives precisely “today”.

Keywords: Saint Luke, Christmas, shepherds, angel, today